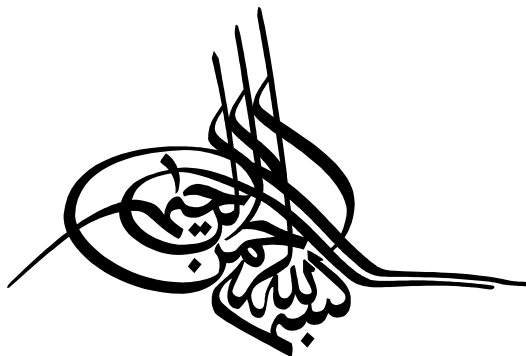

حقوق بین الملل خصوصی

سری کتاب‌های کمک آموزشی کارشناسی ارشد

مجموعه حقوق

مؤلف: مریم یداله زاده

ویراستار علمی: مینا فرحزادی

سرشناسه	یداله‌زاده، مریم
عنوان	حقوق بین‌الملل خصوصی
مشخصات نشر	تهران: مشاوران صعود ماهان، ۱۴۰۴
مشخصات ظاهری	۲۷۸ ص
فروست	سری کتاب‌های کمک آموزشی کارشناسی ارشد
شابک	۱ - ۷۵۰ - ۴۵۸ - ۶۰۰ - ۹۷۸
وضعیت فهرست نویسی	فهرست‌نویسی
یادداشت	این مدرک در آدرس http://opac.nlai.ir قابل دسترسی است.
شماره کتابشناسی ملی	۴۲۳۵۰۳۲

کتاب: حقوق بین‌الملل خصوصی
مدیر مسئول: هادی سیاری، مجید سیاری
مولف: مریم یداله زاده
ناشر: مشاوران صعود ماهان
مدیر تولید محتوا: سمیه بیگی
ویراستار علمی: مینا فرحزادی
نوبت و تاریخ چاپ: اول / ۱۴۰۴
تیراژ: ۱۰۰۰ جلد
قیمت: ۴/۶۵۰/۰۰۰ ریال
شابک: ISBN: ۹۷۸ - ۶۰۰ - ۴۵۸ - ۷۵۰ - ۱

انتشارات مشاوران صعود ماهان: خیابان ولیعصر، بالاتر از تقاطع مطهری،

روبروی قنادی هتل بزرگ تهران، جنب بانک ملی، پلاک ۲۰۵۰

تلفن: ۴ - ۸۸۱۰۰۱۱۳

سخن ناشر

«ن والقلم و ما یسطرون»

کلمه نزد خدا بود و خدا آن را با قلم بر ما نازل کرد.

به پاس تشکر از چنین موهبت الهی، مؤسسه ماهان درصدد برآمده است تا در راستای انتقال دانش و مفاهیم با کمک اساتید مجرب و مجموعه کتب آموزشی خود برای شما داوطلبان ادامه تحصیل در مقطع کارشناسی ارشد، گام مؤثری بردارد. امید است تلاش‌های خدمتگزاران شما در این مؤسسه پایه‌گذار گام‌های بلند فردای شما باشد. مجموعه کتاب‌های کمک آموزشی ماهان به منظور استفاده داوطلبان کنکور کارشناسی ارشد سراسری و آزاد تألیف شده‌اند. در این کتاب‌ها سعی کرده‌ایم با بهره‌گیری از تجربه اساتید بزرگ و کتب معتبر داوطلبان را از مطالعه کتاب‌های متعدد در هر درس بی‌نیاز کنیم.

دیگر تألیفات ماهان برای سایر دانشجویان به صورت ذیل است.

● مجموعه کتاب‌های ۸ آزمون: شامل ۵ مرحله کنکور کارشناسی ارشد ۵ سال اخیر به همراه ۳ مرحله آزمون تألیفی ماهان همراه با پاسخ تشریحی می‌باشد که برای آشنایی با نمونه سوالات کنکور طراحی شده است. این مجموعه کتاب‌ها با توجه به تحلیل ۳ ساله اخیر کنکور و بودجه‌بندی مباحث در هریک از دروس، اطلاعات مناسبی جهت برنامه‌ریزی درسی در اختیار دانشجو قرار می‌دهد.

● مجموعه کتاب‌های کوچک: شامل کلیه نکات کاربردی در گرایش‌های مختلف کنکور کارشناسی ارشد می‌باشد که برای دانشجویان جهت جمع‌بندی مباحث در ۲ ماهه آخر قبل از کنکور مفید است. بدین وسیله از مجموعه اساتید، مولفان و همکاران محترم خانواده بزرگ ماهان که در تولید و به‌روزرسانی تألیفات ماهان نقش مؤثری داشته‌اند، صمیمانه تقدیر و تشکر می‌نماییم. دانشجویان عزیز و اساتید محترم می‌توانند هرگونه انتقاد و پیشنهاد درخصوص تألیفات ماهان را از طریق سایت ماهان به آدرس mahan.ac.ir با ما در میان بگذارند.

مؤسسه آموزش عالی آزاد ماهان

سخن مؤلف

مقدمه مؤلف

حقوق بین الملل خصوصی یکی از دروس اصلی و اساسی در دوران کارشناسی و یکی از شاخه‌های مهم و پرطرفدار در مقاطع کارشناسی ارشد و دکترا می‌باشد و بسیاری از فارغ التحصیلان حقوق و کسانی که تصمیم بر ادامه تحصیل دارند به این رشته توجه خاصی نموده و به آن علاقمندند.

از سوی دیگر حقوق بین الملل خصوصی به دلیل دو وجهی بودن (خصوصی و بین المللی) یکی از شاخه‌های مهم حقوق در جهان امروزی می‌باشد که از طرفی با پویایی و تحول حقوق بین الملل همراه بوده و از طرف دیگر با حقوق خصوصی در ارتباط است که به شیرینی و پویایی این رشته می‌افزاید.

مجموعه حاضر، مجموعه‌ای است برای علاقمندان به ادامه تحصیل در مقاطع بالاتر در شاخه حقوق بین الملل که در این مجموعه سعی بر این شده است تا مهمترین و کاربردی‌ترین موضوعات و مطالب که در اکثر آزمون‌ها مورد استفاده قرار می‌گیرد، جمع‌آوری شود تا مورد استفاده دانشجویان قرار گیرد.

امید است که برای استفاده این عزیزان مفید واقع شود.

مریم یداله‌زاده

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
فصل اول: کلیات	۹
سؤالات چهار گزینه‌ای فصل اول	۱۵
پاسخ سؤالات چهار گزینه‌ای فصل اول	۲۱
فصل دوم: تابعیت	۲۷
سؤالات چهار گزینه‌ای فصل دوم	۵۷
پاسخ سؤالات چهار گزینه‌ای فصل دوم	۷۶
فصل سوم: اقامتگاه	۹۱
سؤالات چهار گزینه‌ای فصل سوم	۱۰۸
پاسخ سؤالات چهار گزینه‌ای فصل سوم	۱۲۰
فصل چهارم: تعارض قوانین	۱۳۱
سؤالات چهار گزینه‌ای فصل چهارم	۱۵۵
پاسخ سؤالات چهار گزینه‌ای فصل چهارم	۱۸۹
سؤالات چهار گزینه‌ای کنکور آزاد ۸۸	۲۱۲
پاسخ سؤالات چهار گزینه‌ای کنکور آزاد ۸۸	۲۱۵
سؤالات چهار گزینه‌ای کنکور آزاد ۸۹	۲۱۷
پاسخ سؤالات چهار گزینه‌ای کنکور آزاد ۸۹	۲۱۹
سؤالات چهار گزینه‌ای کنکور سراسری ۹۰	۲۲۰
پاسخ سؤالات چهار گزینه‌ای کنکور سراسری ۹۰	۲۲۲
سؤالات چهار گزینه‌ای کنکور سراسری ۹۱	۲۲۳
پاسخ سؤالات چهار گزینه‌ای کنکور سراسری ۹۱	۲۲۵
سؤالات چهار گزینه‌ای کنکور سراسری ۹۲	۲۲۶
پاسخ سؤالات چهار گزینه‌ای کنکور سراسری ۹۲	۲۲۸
سؤالات چهار گزینه‌ای کنکور سراسری ۹۳	۲۳۰
پاسخ سؤالات چهار گزینه‌ای کنکور سراسری ۹۳	۲۳۱
سؤالات چهار گزینه‌ای کنکور سراسری ۹۴	۲۳۴
پاسخ سؤالات چهار گزینه‌ای کنکور سراسری ۹۴	۲۳۶
سؤالات چهار گزینه‌ای کنکور سراسری ۹۵	۲۳۷
پاسخ سؤالات چهار گزینه‌ای کنکور سراسری ۹۵	۲۳۹
سؤالات چهار گزینه‌ای کنکور سراسری ۹۶	۲۴۰
پاسخ سؤالات چهار گزینه‌ای کنکور سراسری ۹۶	۲۴۲
پاسخ سؤالات چهار گزینه‌ای کنکور سراسری ۹۷-۱۴۰۴	۲۴۵
منابع	۲۷۸

فصل اول

کلیات

عناوین اصلی

❖ تعریف حقوق بین الملل خصوصی

❖ مشخصات و قلمرو حقوق بین الملل خصوصی

❖ منابع حقوقی و بین المللی حقوق بین الملل خصوصی

❖ تفسیر عهدنامه

فصل اول

کلیات

تعریف حقوق بین الملل خصوصی

حقوق بین الملل خصوصی رشته‌ای از علم حقوق است که روابط خصوصی افراد را در سطح زندگی بین المللی تنظیم می‌کند. ذکر قید «روابط افراد» در تعریف، جهت افتراق آن با حقوق بین الملل عمومی است که در آن را قواعدی که در روابط دولتها (با یکدیگر و یا با مؤسسات بین المللی) در زندگی جهانی حکم فرماست، گفتگو می‌کند. اصطلاح حقوق بین الملل خصوصی را برای اولین بار، «فولیکس» در کتاب خود به نام شرحی در حقوق بین الملل خصوصی به کار برد.

بر اثر دوگونه رابطه جاری در جامعه بین الملل، یعنی رابطه میان دولتها و رابطه میان اتباع آنها، دو دسته قاعده حقوقی و در نتیجه دو نوع حقوق، حقوق بین الملل عمومی و حقوق بین الملل خصوصی برای تنظیم آن رابطه‌ها پدید آمده است. به طور کلی موانعی که در روابط بین المللی اشخاص پیدا می‌شود ناشی از پدیده مرز است.

مشخصات حقوق بین الملل خصوصی

۱- **بین المللی بودن:** درباره وصف بین المللی بودن حقوق بین الملل خصوصی پاره‌ای از علما تشکیک کرده اند، از جمله دوواری سومیر عقیده دارد که این رشته از حقوق، شعبه‌ای از حقوق داخلی است و همچنین نی بویه اظهار می‌کند که حقوق بین الملل خصوصی به هیچ وجه جنبه بین المللی ندارد. اگرچه حقوق بین الملل خصوصی از یک لحاظ طریقه حل مسائل مربوط فاقد جنبه بین الملل است مع ذلک چون هر دولتی در وضع و اجرای قواعد راجع به آن برای اینکه منصفانه و صحیح باشد ناگزیر از رعایت حاکمیت سایر دولتهاست، اشکالی ندارد که برای این شعبه از حقوق جنبه بین المللی قائل شد.

۲- **خصوصی بودن:** حقوق بین الملل خصوصی روابط خصوصی افراد را در محیط بین المللی بررسی می‌کند به همین خاطر خصوصی می‌باشد ولی با دخالت روزافزون دولتها در روابط حقوقی افراد، امروزه دیگر حقوق بین الملل خصوصی واقعیت چندانی ندارد. از سوی دیگر حقوق بین الملل خصوصی از حقوق موضوعه است که هر دولتی در تعیین احکام و قواعد آن، مصالح سیاسی و اجتماعی گروه ملی خود را بیشتر در نظر می‌گیرد با این کیفیت مشکل است که بتوان گفت حقوق بین الملل خصوصی رشته‌ای از حقوق خصوصی است.

قلمرو حقوق بین الملل خصوصی

۱- مطابق عقیده‌ای که هنوز هم در آلمان و آمریکا طرفدارانی دارد، حقوق بین الملل خصوصی منحصر به تعارض قوانین است. استدلال این دسته این است که اصالت و استقلالی که تعارض قوانین از جهات مختلف دارد، ایجاب می‌کند که جدا از سایر مسائل مورد بحث قرار گیرد زیرا تعارض قوانین مهمترین منبع روبه قضایی می‌باشد.

۲- عده‌ای دیگر عقیده دارند که قلمرو حقوق بین الملل خصوصی منحصر به تعارض قوانین و تعارض دادگاههاست. در فرانسه بارتن و پیه طرفداران این عقیده بودند. در حال حاضر کشورهای آنگلو ساکسون از این عقیده پیروی می‌کنند.

۳- کشورهای لاتین و آمریکای جنوبی حقوق بین الملل خصوصی را شامل تعارض قوانین، تعارض دادگاهها و وضع بیگانگان می‌دانند.

۴- حقوق بین‌الملل خصوصی علاوه بر تعارض قوانین، تعارض دادگاهها و وضع بیگانگان، شامل تابعیت نیز می‌باشد. این عقیده امروزه در کشورها نفوذ کرده است.

برای تعیین قلمرو حقوق بین‌الملل خصوصی باید توجه داشته باشیم که حقوق بین‌الملل خصوصی، محدود به روابط بین‌المللی است که جنبه خصوصی دارند. اولاً هرگونه رابطه خصوصی که صرفاً جنبه داخلی دارد داخل در قلمرو حقوق بین‌الملل خصوصی نمی‌گردد. ثانیاً هرگونه روابط بین‌المللی که رابطه‌ای خصوصی را دربر نمی‌گیرد مربوط به حقوق بین‌الملل خصوصی نمی‌شود. مهمترین تفاوت حقوق بین‌الملل خصوصی با رشته‌های حقوق جزای بین‌الملل یا حقوق اداری بین‌الملل و... در این است که در حقوق بین‌الملل خصوصی از امکان اجرای قانون خارجی و احیاناً تلفیق آن با قانون داخلی صحبت می‌شود در حالی که در سایر رشته‌های حقوقی قاضی باید همواره قانون کشور خود را اجرا نماید.

فواید حقوق بین‌الملل خصوصی:

حقوق بین‌الملل خصوصی دارای دو نوع فایده می‌باشد:

۱- فواید عملی

۲- فواید علمی

۱) فواید عملی:

برای پی بردن به فواید عملی حقوق بین‌المللی خصوصی با تفکیک موضوعات مختلفی که در این رشته از حقوق بحث می‌شود، مورد بررسی قرار می‌گیرد. از آنجا که در حقوق بین‌الملل خصوصی از حقوق افراد صحبت می‌شود، بنابراین بیشتر موضوعات آن، همان موضوعات حقوق مدنی می‌باشند منتها در روابط در سطح بین‌المللی مطرح می‌گردند. از جمله آن مباحث اموال، اشخاص، اعمال حقوقی و وقایع حقوقی می‌باشند. که به توضیح دو مورد اکتفا می‌کنیم:

۱- اموال: هرگونه نقل و انتقال کالا از کشوری به کشور دیگر، یک مساله بین‌المللی را در روابط افراد مطرح می‌سازد. کالاهایی که از کشوری به کشور دیگر انتقال می‌یابد خود مستلزم قراردادی است باید بین فروشنده و خریدار کالا قراردادی بسته شود آن وقت این سؤال مطرح می‌شود که قوانین کدامیک از این کشورها (کشور متبوع خریدار، کشور متبوع فروشنده، کشور محل انعقاد عقد) بایستی بر این قرارداد حکومت کند؟ پاسخ این مساله را حقوق بین‌المللی خصوصی به ما می‌دهد.

۲- اشخاص: جابجاشدن اشخاص، عزیمت از کشوری و اقامت در کشور دیگر، مسائل بین‌المللی مربوط به اشخاص را مطرح می‌کند و موضوعاتی چون تغییر تابعیت، وضع بیگانگان، مهاجرت و اقامتگاه را پیش می‌آورد.

۳- رفتار و عقاید: با توسعه حقوق مالکیت معنوی یا فکری و گسترش سریع افکار اندیشمندان و آثار هنرمندان مسایل حقوق خصوصی در خصوص مالکیت معنوی پیش می‌آید.

۲) فواید علمی:

۱- تقویت قوه استنباط

۲- تازگی موضوعات

۳- فن اختصاصی بودن

۴- درک بهتر سایر رشته‌های حقوق

جهات اشتراک و افتراق میان حقوق بین‌الملل خصوصی و حقوق بین‌الملل عمومی

جهات اشتراک:

۱- حقوق بین‌الملل خصوصی مانند حقوق بین‌الملل عمومی به جامعه بین‌الملل مربوط می‌شود.

۲- در شکل گرفتن قواعد آن، افزون بر منابع داخلی، منابع حقوق بین‌الملل عرفی همچون معاهدات بین‌المللی مؤثرند.

۳- رسیدگی به بعضی از اختلافات دولتها در مورد موضوعات حقوق بین‌الملل خصوصی همانند حقوق بین‌الملل عمومی در صلاحیت مراجع قضایی بین‌المللی است و بر مبنای اصول و قواعد حقوق بین‌الملل عرفی به عمل می‌آید.

جهت افتراق:

- ۱- از حیث وحدت یا کثرت و درجه شمول: حقوق بین‌الملل عمومی حقوق واحد است و نسبت به عموم دولتها شمول دارد در حالی که حقوق بین‌الملل خصوصی ناظر بر روابط افراد یا اشخاص خصوصی در جامعه بین‌الملل است.
- ۲- از حیث اشخاص دارنده حق: اشخاص دارنده حق در حقوق بین‌الملل عمومی در اصل دولتها می‌باشند و در کنار آنها سازمان‌های بین‌المللی از اشخاص حقوق بین‌الملل عمومی شناخته می‌شوند. در حالی که در حقوق بین‌الملل خصوصی اشخاص دارنده حق را افراد و اشخاص خصوصی تشکیل می‌دهند.
- ۳- از حیث مراجع صالح برای رسیدگی: برای حل اختلاف مربوط به حقوق بین‌الملل عمومی مراجع قضایی بین‌المللی (داوری بین‌الملل، دادگستری بین‌المللی) دارای صلاحیتند. برای حل اختلاف حقوق بین‌الملل خصوصی برحسب صلاحیتها پیش بینی شده در قوانین هر کشور مراجع قضایی داخلی صالح می‌باشند.
- ۴- از حیث ضمانت اجرا: ضمانت اجرای حقوق بین‌الملل عمومی غیرمستقیم، ناکامل و بسته به عکس‌العملهای جمعی دولتهای دیگر مانند تحریم اقتصادی... می‌باشد. حال آنکه ضامن اجرای قواعد حقوق بین‌الملل خصوصی دادگاههای داخلی و ضامن اجرای احکام آن دادگاهها، دولتها می‌باشند بنابراین قواعد حقوق بین‌الملل خصوصی از ضمانت اجرای کافی برخوردارند.

جهت اشتراک و افتراق میان حقوق بین‌الملل خصوصی و حقوق داخلی

جهت اشتراک:

عبارتند از: تنظیم قاعده‌های حقوق بین‌الملل خصوصی مانند قاعده‌های حقوق داخلی. حل و فصل دعاوی راجع به حقوق بین‌الملل خصوصی در قلمرو ایران در صلاحیت دادگاههای ایران می‌باشد و اجرای احکام راجع به این نوع حقوق در ایران طبق قوانین ایران انجام می‌پذیرد.

جهت افتراق:

- ۱- تفاوت در هدف‌ها: تفاوت در تنظیم قاعده‌های این دو نوع حقوق وجود دارد در حقوق داخلی مقتضیات نظم داخلی جامعه و در تنظیم حقوق بین‌الملل خصوصی افزون بر آن مقتضیات روابط بین‌الملل در نظر گرفته می‌شود.
- ۲- تفاوت در شیوه بیان حکم در قانون: در وضع قوانین داخلی مراد حل مسایل روابط داخلی جامعه است حال آنکه در وضع قوانین حقوق بین‌الملل خصوصی احتمال ربط مسایل آن به حقوق جامعه‌های دیگر نیز باید در نظر گرفته شود.
- ۳- متفاوت بودن دعاوی حقوق بین‌الملل خصوصی از دعاوی حقوق داخلی بر اثر وجود عناصر خارجی در آن‌ها: در دعاوی حقوق داخلی همگی عناصر موثر در دعاوی به آن حقوق مربوط اند لیکن در دعاوی حقوق بین‌الملل خصوصی عنصری یافت می‌گردد که نشانه ربط قضیه به حقوق کشوری دیگر می‌باشد مانند تابعیت خارجی یک از اصحاب دعوی.
- ۴- تفاوت از حیث قابلیت طرح دعاوی تابع حقوق بین‌الملل خصوصی در دادگاههای بیگانه: اگر طرح دعاوی تابع حقوق داخلی یک کشور است طرح دعاوی تابع حقوق بین‌الملل خصوصی، به طور همزمان و مستقل از یکدیگر، در دادگاههای دو یا چند کشور امکان پذیراست.

موضوعات حقوق بین‌الملل خصوصی

- ۱- تقسیم جغرافیای اشخاص:
 - الف- تابعیت
 - ب- اقامتگاه
- ۲- وضع بیگانگان
- ۳- تعارض قوانین، دادگاهها و مراجع رسم

منابع حقوقی بین‌الملل خصوصی

الف- منابع داخلی:

منابع داخلی عبارتند از: ۱- قانون - ۲- رویه قضایی - ۳- عرف - ۴- دکترین و عقاید علمای حقوق.

۱- **قانون:** یکی از بهترین منابع حقوق بین‌الملل خصوصی قانون می‌باشد. منظور از قانون، قانون کشوری است که قضیه در آنجا مطرح شده و مورد رسیدگی قرار می‌گیرد. در نظامهای حقوقی که پایه آنها بر حقوق نوشته استوار است مانند نظام حقوقی ایران، به اقتضای آنکه عمده ترین منابع حقوق را قانون تشکیل می‌دهد، نقش اساسی در تنظیم راه حل‌های مسائل حقوق بین‌الملل خصوصی برعهده خود قانونگذار می‌باشد. بنابراین منبع اصلی حقوق بین‌المللی خصوصی، قانون است.

۲- **رویه قضایی:** رویه قضایی عبارت است از روش واحدی که قضات در موارد سکوت، تناقض، اجمال یا نقض قانون جهت تفسیر قانون اتخاذ می‌کنند. اعتبار این نوع رویه قضایی نسبی است و جنبه الزامی ندارد. رویه قضایی در معنای خاص، وحدت رویه قضایی است و آن عبارت است از اینکه اگر حکمی بر اساس آن قوانین از سوی هیأت عمومی دیوان کشور، در حل اختلاف میان آراء دادگاهها، صادر شود آن حکم مانند قانون برای عموم دادگاهها الزام آور می‌باشد.

۳- **عرف:** عرف عبارت است از یک عادت متداول بین مردم که در نتیجه استمرار، الزامی شده است. عرف باید مسلم باشد تا بتواند یکی از منابع حقوقی شمرده شود. تحقق عرف منوط به دو شرط است:

۱- عادت قدیمی و مستمر باشد.

۲- وجدان عمومی جنبه الزامی بودن آن را احساس کند.

۴- **دکترین یا عقاید علمای حقوق:** دکترین یک منبع غیرمستقیم حقوق بین‌الملل خصوصی است زیرا از طرفی قضات به عقاید و نظریات علمای حقوق توجه کرده در تفسیر قوانین از عقاید آنها استفاده می‌کنند از طرف دیگر علمای حقوق با مقایسه تجزیه و تحلیل و تنظیم آرای دادگاهها، قواعدی از آن استخراج می‌کنند و بدین ترتیب در تشکیل رویه قضایی مؤثر واقع می‌شوند.

منابع بین‌المللی حقوق بین‌الملل خصوصی:

منابع بین‌المللی عبارتند از: ۱- عهدنامه‌های بین‌الملل - ۲- رویه قضایی بین‌المللی - ۳- عرف بین‌المللی - ۴- اصول کلی حقوق- دکترین.

۱- عهدنامه‌های بین‌المللی:

عهدنامه‌ها در حقوق بین‌الملل عمومی که از روابط دولتها بحث می‌کند از منابع اساسی به شمار می‌روند در حالی که در حقوق بین‌الملل خصوصی، چون روابط افراد مورد نظر است دولتها علاقه زیادی به تنظیم قرارداد در این مورد نشان نمی‌دهند زیرا تنظیم قرارداد با یک دولت دیگر، مستلزم سازش و منطبق کردن نسبی قانونگذاری خود با قانونگذاری کشور دیگر می‌باشد. به همین جهت عهدنامه‌ها در حقوق بین‌المللی خصوصی نسبت به حقوق بین‌المللی عمومی چندان توسعه نیافته‌اند.

۱- عهدنامه‌های دو جانبه: این نوع از عهدنامه‌ها دارای سابقه طولانی بوده و به نسبت عهدنامه‌های چند جانبه ساده ترند و شرایط پیش بینی شده در آنها محدودتر هستند، دو دولت در آنها مشارکت دارند و تنها درباره اتباع دولتهای امضا کننده اعتبار دارند.

۲- عهدنامه‌های چند جانبه یا جمعی و اتحادیه‌ها: این نوع متشکل از گروهی کم و بیش گسترده از دولتها بایک هدف یعنی تنظیم قاعده‌های ذاتی مشترک در زمینه موضوعی معین گرد هم می‌آیند و شمار اعضای آن ممکن است در آینده افزایش یا کاهش یابد.

نفوذ و تأثیر عهدنامه‌ها در حقوق بین‌المللی خصوصی در ایران:

عهدنامه‌ای که بر طبق مقررات قانون اساسی بین دولت ایران و دولت یا دولتهای دیگر منعقد می‌شود، می‌تواند قانون داخلی را نقض کند و حال آنکه قانون بعدی به هیچ وجه نمی‌تواند ناقض تمام یا قسمتی از آن عهدنامه باشد.

تفسیر بین‌المللی عهدنامه، با موافقت سایر دولتهای امضاء کننده میسر می‌باشد و همچنین است تغییر مواد یا تعلیق یا نسخ عهدنامه. در صورتی که عهدنامه‌ای شامل " شرط رفتار متقابل " باشد، تشخیص آن با دولت است (نه قاضی دادگاه) که می‌تواند آن عهدنامه را فسخ نماید.

وصف داخلی عهدنامه متضمن نتایج زیر است:

۱- در صورت بروز اختلاف بین متن ایرانی و متن خارجی عهدنامه، در صورتی که تصمیم دیگری بین طرفین اتخاذ نشده باشد، متن ایرانی سندیت دارد.

۲- مادام که عهدنامه طبق مقررات قانون انتشار نیافته است، دادگاه نمی‌تواند مقررات آن را به موقع به اجرا بگذارد.

۳- تفسیر متن عهدنامه، مثل قانون داخلی یا نظارت دیوان عالی کشور انجام گیرد.

مهمترین قراردادهای چند جانبه با هدف وحدت قواعد تعارض، قراردادهای لاهه ۱۸۹۳ می‌باشند که به دعوت دولت هلند با شرکت ۱۳ کشور در شهر لاهه تشکیل شد و عهدنامه‌هایی راجع به آیین دادرسی قیمومیت صغار، ازدواج و طلاق، ارث و وصیت امضاء شد.

تفسیر عهدنامه: برای تفسیر عهدنامه چند طریق می‌توان ذکر کرد:

۱- تفسیر از طریق یک دادگاه بین‌المللی: مانند دیوان بین‌المللی دادگستری لاهه که در ماده ۳۶ اساسنامه آن، این حق برای دیوان مزبور شناخته شده است.

۲- تفسیر بین‌المللی: عهدنامه‌ای که از اراده مشترک دولتها ناشی شده است، مطابق اراده مشترک دولتها نیز تفسیر می‌شود.

۳- تفسیر داخلی: قاضی هر کشور در هنگام طرح مسائل بین‌المللی، حق دارد عهدنامه‌ای را که نکات مبهمی دارد تفسیر نماید. اعتبار این تفسیر نسبی است. یعنی فقط در همان دعوای بخصوص و بین همان مدعی و مدعی علیه معتبر است. در حالی که تفسیر قانون اعتبار قانون را دارد و برای همگان لازم الاجراست.

۲- رویه قضایی بین‌المللی:

رویه قضایی بین‌المللی در حقوق بین‌المللی خصوصی توسعه نیافته است زیرا اولاً باید صلاحیت دادگاه بین‌المللی که دعوی به آن ارجاع می‌شود مورد قبول کشورها باشد و دولتها کمتر حاضر می‌شوند از طریق تبعیت از مقررات یک دادگاه بین‌المللی خود را محدود سازند. ثانیاً تعداد دعوای که به مراجع قضایی بین‌المللی ارجاع می‌شوند بسیار محدود است.

۳- عرف بین‌المللی:

در حقوق بین‌المللی خصوصی عرف و عادت‌هایی که جنبه الزامی پیدا کرده باشد و از طرف همه دولتها رعایت شود بسیار کم وجود دارد. قواعد معدودی که در حقوق بین‌المللی خصوصی به صورت عرف بین‌المللی درآمده و مورد قبول کشورهاست عبارتند از:

۱- اموال غیر منقول تابع قانون محل وقوع مال باشد.

۲- شکل اسناد تابع قانون محل تنظیم سند است.

۳- آیین دادرسی تابع قانون مقر دادگاه است.

۴- شناختن حداقل حقوق برای بیگانگان.

۴- اصول کلی حقوق:

اصولی که در سطح حقوق بین‌المللی خصوصی مورد قبول کشورهاست عبارتند از اصل وفای به عهد، اصل احترام به قول، اصل احترام به حقوق مکتسبه، اصل رعایت حقوق بیگانگان و ... می‌باشد.

۵- دکترین:

در مورد دکترین می‌توان گفت که دکترین یک منشأ مستقیم حقوق نیست ولی به طور غیر مستقیم در ایجاد تفسیر و گزارشهای کتبی یا تحقیقات و تبلیغات انجمنهای علمی انجام می‌گیرد. کوششهای کنفرانسهای حقوق بین‌المللی خصوصی لاهه و مؤسسه رم برای وحدت حقوق خصوصی شایان توجه خاص می‌باشد.

نکات ویژه کلیات

■ اگر بخواهیم تعریفی از حقوق بین‌الملل خصوصی ارائه کنیم باید بگوییم که حقوق بین‌الملل خصوصی عبارت است از رشته‌ای از علم حقوق که از روابط افراد در زندگی بین‌المللی بحث می‌کند. اگر به این تعریف دقت کنید متوجه می‌شوید که تفاوت حقوق بین‌الملل خصوصی با حقوق بین‌الملل عمومی در مورد قواعدی که بر روابط دولت‌ها با یکدیگر و یا با مؤسسات بین‌المللی در زندگی بین‌المللی حکمفرماست، گفت‌وگو می‌کند، حال آن که حقوق بین‌الملل خصوصی از «روابط افراد» با هم در هنگام وجود «پدیده مرز» بحث می‌کند.

مشخصات حقوق بین‌الملل خصوصی

۱- بین‌المللی بودن:

اگر چه پاره‌ای از علما از جمله دووری سومیر و نی‌بویه این رشته از حقوق را شعبه‌ای از حقوق داخلی دانسته‌اند، به نظر می‌رسد با توجه به این که دولت‌ها در وضع قواعد مربوط به حقوق بین‌الملل خصوصی ناگزیر به رعایت حاکمیت سایر دولت‌ها هستند، می‌توان این شعبه از حقوق را دارای جنبه بین‌الملل در نظر گرفت.

۲- خصوصی بودن:

همان گونه که از تعریف حقوق بین‌الملل خصوصی نیز مشخص می‌شود، اصولاً این شعبه از حقوق جزو حقوق خصوصی است، اما با توجه به موارد زیر می‌توان گفت که جنبه خصوصی بودن حقوق بین‌الملل خصوصی تضعیف شده است: الف) با دخالت روز افزون دولت‌ها در روابط حقوقی افراد، امروزه دیگر حقوق خصوصی چندان واقعیتی ندارد. ب) حقوق بین‌الملل خصوصی از حقوق موضوعه است که هر دولتی در تعیین احکام و قواعد آن، مصالح سیاسی و اجتماعی گروه ملی خود را بیشتر در نظر می‌گیرد.

منابع حقوق بین‌الملل خصوصی:

■ به صورت کلی، منابع حقوق بین‌الملل خصوصی به دو دسته منابع داخلی و منابع بین‌المللی تقسیم می‌شود:

منابع داخلی حقوق بین‌الملل خصوصی:

■ الف) قانون: منظور از قانون، قانون کشوری است که قضیه در آن جا مطرح شده و مورد رسیدگی قرار می‌گیرد. به عنوان مثال، دادگاه ایرانی در هر مورد از مسائل حقوق بین‌الملل خصوصی که نزد او مطرح می‌شود، باید قواعد حقوق بین‌الملل خصوصی که قانون ایران اجازه می‌دهد را اعمال کند.

■ ب) رویه قضایی: آراء محاکم، و مخصوصاً آراء دیوان کشور، یکی از منابع مهم حقوق بین‌الملل خصوصی به شمار می‌آید.

منابع بین‌المللی حقوق بین‌الملل خصوصی:

■ الف) عهدنامه: ماده ۹ قانون مدنی ایران: «مقررات عهدی که طبق قانون اساسی بین دولت ایران و سایر دول منعقد شده باشد، در حکم قانون است.» اصل هفتادوهفتم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران: «عهدنامه‌ها، مقاوله‌نامه‌ها، قراردادهای و موافقت‌نامه‌های بین‌المللی باید به تصویب مجلس شورای اسلامی برسد.» همان گونه که مشاهده می‌کنید، عهدنامه‌ها عملاً هم دارای جنبه داخلی هستند و هم جنبه بین‌المللی.

■ ب) عرف بین‌المللی: منظور از عرف بین‌المللی، یک قاعده حقوقی است که دولت‌ها طی مدت مدیدی در روابط بین خود آن را رعایت کرده‌اند به طوری که به مرور، جنبه الزام‌آور پیدا کرده است. در پایان لازم به ذکر است که اگر چه دکتترین از نظر قانون اساسی از منابع حقوق نیست، اما در تمام رشته‌های حقوقی از اهمیت بسیاری برخوردار است. تأثیر دکتترین عملاً از طریق آموزش و یا در اثر تفسیر و گزارش‌های کتبی و یا تحقیقات انجمن‌های علمی است.

موضوعات حقوق بین‌الملل خصوصی

۱- تقسیم جغرافیایی اشخاص (تابعیت و اقامتگاه)

۲- وضع بیگانگان

۳- تعارض (قوانین، دادگاه‌ها و مراجع رسمی)

سوالات چهار گزینه‌ای فصل اول

۱. اصطلاح حقوق بین‌الملل خصوصی را نخستین بار چه کسی به کار برد؟
 (۱) جرمی بنتام (۲) نی بوایه (۳) فولیکس (۴) بارتن
۲. کدام حقوقدان در تعریف حقوق بین‌المللی خصوصی، عامل یا پدیده مرز را مهمترین مشخصه می‌داند؟
 (۱) نی بوایه (۲) پیرمایر (۳) بارتن (۴) باتیفول
۳. قید چه نکته‌ای در تعریف حقوق بین‌الملل خصوصی آن را از حقوق بین‌الملل عمومی متمایز می‌کند؟
 (۱) خصوصی بودن (۲) روابط افراد (۳) دولتها (۴) رویارویی قوانین کشورهای مختلف
۴. موانعی که در زندگی و روابط بین‌المللی اشخاص پدیدار می‌شود ناشی از است.
 (۱) سیاست دولتها (۲) معاهدات بین‌المللی (۳) پدیده مرز (۴) خصوصی بودن روابط
۵. کدامیک از دانشمندان حقوق بین‌الملل خصوصی عقیده دارد که این رشته از حقوق شعبه‌ای از حقوق داخلی است؟
 (۱) ساوینی (۲) منچینی (۳) دومولن (۴) دوواری سومیر
۶. مهمترین منبع تعارض قوانین کدام می‌باشد؟
 (۱) معاهدات بین‌المللی (۲) قوانین داخلی کشورها (۳) عرف بین‌المللی (۴) رویه قضایی
۷. مهمترین منبع داخلی حقوق بین‌الملل خصوصی چیست؟
 (۱) قانون (۲) رویه قضایی (۳) عرف (۴) معاهده سیاسی
۸. برای اینکه عرف بتواند یکی از منابع حقوق شمرده شود، مهمترین ویژگی آن باید چه باشد؟
 (۱) استمرار داشته باشد. (۲) عادت و رسم باشد. (۳) مسلم باشد. (۴) تکرار شود.
۹. شرط تحقق عرف چیست؟
 (۱) عادت قدیمی و مستمر باشد. (۲) وجدان عمومی جنبه الزامی بودن آن را احساس کند. (۳) رسم متداول بین مردم باشد. (۴) گزینه ۱ و ۲ صحیح است.
۱۰. مهمترین قراردادهای چندجانبه با هدف وحدت تعارض قوانین کدام قراردادهای می‌باشند؟
 (۱) اتحادیه عمومی پاریس ۱۸۸۳ (۲) قراردادهای لاهه ۱۸۹۳ (۳) عهدنامه برن ۱۸۹۰ (۴) اتحادیه بنلوکس ۱۹۵۰
۱۱. دکترین از کدام نوع منابع حقوق بین‌الملل خصوصی نمی‌باشد؟
 (۱) داخلی (۲) بین‌المللی (۳) مستقیم (۴) غیر مستقیم
۱۲. کدام گزینه بیانگر منابع داخلی حقوق بین‌الملل خصوصی است؟
 (۱) رویه قضایی (۲) عهد نامه‌ها (۳) عرف ملی (۴) گزینه ۱ و ۳ صحیح می‌باشد.

۱۳. کدامیک از فوائد علمی حقوق بین الملل خصوصی نمی باشد؟
 (۱) تازگی موضوعات
 (۲) فن اختصاصی بودن
 (۳) بهتر فهمیدن سایر رشته های حقوق
 (۴) حل مسائل نقل و انتقال بین المللی اشیاء
۱۴. موانعی که در روابط بین المللی اشخاص پیدا می شود ناشی از چیست؟
 (۱) مساله تابعیت
 (۲) مساله اقامتگاه
 (۳) مساله مرز
 (۴) تعارض قوانین
۱۵. «حقوق بین الملل از امتزاج شعب دیگر حقوق به وجود نیامده و دنباله انتظامات حقوقی دیگر نیست و باید جداگانه آن را فرا گرفت» بیانگر کدام فایده حقوق بین الملل خصوصی است؟
 (۱) فن اختصاصی بودن
 (۲) تازگی موضوعات حقوق بین الملل خصوصی
 (۳) تعمق در حقوق داخلی
 (۴) قاعده ممکن و غیر ممکن
۱۶. «حقوق بین الملل خصوصی فن تطبیق و انطباق است» بیانگر کدام فایده حقوق بین الملل خصوصی است؟
 (۱) فن اختصاصی بودن
 (۲) تازگی موضوعات حقوق بین الملل خصوصی
 (۳) تعمق در حقوق داخلی
 (۴) قاعده ممکن و غیر ممکن
۱۷. جمله زیر از کیست و بیانگر کدام فایده حقوق بین الملل خصوصی است؟
 «حقوق بین الملل خصوصی، به مثابه نور افکنی است که به موضوعات و تاسیسات حقوق نورافشانی می کند تا سطح بیرونی و حدود هر موضوعی را روشن کند»
 (۱) نی بوآیه- فن اختصاصی بودن
 (۲) دوواری سومیر- بهتر فهمیدن سایر رشته های حقوق
 (۳) دوواری سومیر- فن اختصاصی بودن
 (۴) نی بوآیه- بهتر فهمیدن سایر رشته های حقوق
۱۸. مطابق نظر نی بوآیه حقوق بین الملل خصوصی دارای جنبه می باشد.
 (۱) داخلی
 (۲) داخلی و بین المللی
 (۳) بین المللی
 (۴) منطقه ای
۱۹. کدام گزینه صحیح است؟
 (۱) حقوق بین الملل خصوصی رشته ای مستقل است.
 (۲) حقوق بین الملل خصوصی از امتزاج شعب دیگر حقوق به وجود آمده است.
 (۳) به دلیل بین المللی بودن این رشته، مطالعه آن تاثیری در فهم بهتر حقوق داخلی ندارد.
 (۴) گزینه ۱ و ۳ صحیح می باشد.
۲۰. کدامیک از منابع داخلی حقوق بین الملل خصوصی می باشد؟
 (۱) قانون
 (۲) عهدنامه دوجانبه
 (۳) عهدنامه چند جانبه
 (۴) دکترین
۲۱. کدامیک از منابع داخلی - بین المللی حقوق بین الملل خصوصی ایران می باشد؟
 (۱) قانون
 (۲) عهدنامه
 (۳) عرف بین المللی
 (۴) آراء وحدت رویه
۲۲. کدام گزینه صحیح است؟
 (۱) حقوق بین الملل خصوصی دارای جنبه بین المللی است.
 (۲) حقوق بین الملل خصوصی دارای جنبه خصوصی است.
 (۳) حقوق بین الملل خصوصی دارای جنبه عمومی است.
 (۴) گزینه ۱ و ۲ صحیح است.
۲۳. با پیدایش کدامیک در روابط حقوقی افراد، مساله حقوق بین الملل خصوصی مطرح می گردد؟
 (۱) پدیده مرز
 (۲) اختلافات خصوصی
 (۳) پدیده مهاجرت
 (۴) پدیده توصیف

۲۴. منابع بین المللی حقوق بین الملل خصوصی کدام است؟

- (۱) معاهدات دو جانبه بین المللی، رویه های قضایی بین المللی
- (۲) معاهدات بین المللی، رویه قضایی بین المللی، دکترین، اصول کلی حقوق بین الملل
- (۳) عرف و عادت بین المللی، اصول کلی حقوق بین المللی
- (۴) عهدنامه های اونیون و موارد ۱ و ۳

۲۵. طرفداران نظریه جهانی حقوق بین الملل خصوصی:

- (۱) وحدت حقوق بین الملل خصوصی را نه فقط مطلوب بلکه ممکن می دانند.
- (۲) امکان وحدت حقوق بین الملل خصوصی را انکار می نمایند.
- (۳) معتقدند که حقوق بین الملل خصوصی انعکاسی از حقوق داخلی در زمینه بین المللی است.
- (۴) معتقدند به جای این که در پی وحدت حقوق بین الملل خصوصی باشند بایستی سیستمی را جستجو کنند که با منافع ملی خود بهتر سازگار باشد.

۲۶. کدام یک از موانع توسعه قراردادهای سیاسی در زمینه حقوق بین الملل خصوصی می باشد؟

- (۱) روابط خصوصی افراد و سازش
- (۲) تعارض قوانین
- (۳) نداشتن ضمانت اجراء
- (۴) فقدان جنبه بین المللی

۲۷. منابع داخلی حقوق بین الملل خصوصی کدام است؟

- (۱) قانون، رویه قضایی و اصول کلی حقوق
- (۲) قانون، رویه قضایی و عقاید علمای حقوق
- (۳) قانون، عرف و اصول کلی حقوق
- (۴) قانون، رویه قضایی، اصول کلی حقوق و عقاید علمای حقوق

۲۸. کاربرد شیوه تعارض قوانین در چه نوع حقوقی است؟ (سراسری - ۷۲)

- (۱) حقوق بین الملل خصوصی
- (۲) حقوق عمومی
- (۳) حقوق خصوصی
- (۴) هم حقوق عمومی و هم حقوق خصوصی

۲۹. حقوق بین الملل خصوصی به اعتبار کدام یک از مسائل زیر سبب بهتر فهمیدن سایر رشته های حقوق می شود؟ (سراسری - ۷۳)

- (۱) احاله
- (۲) تقلب نسبت به قانون
- (۳) توصیف قضایی
- (۴) نظم عمومی

۳۰. برای حل مسائل حقوق بین الملل خصوصی، قاضی ایرانی، ابتدا باید به کدام منبع رجوع کند؟ (سراسری - ۷۴)

- (۱) عهدنامه
- (۲) عرف بین المللی
- (۳) قانون خارجی
- (۴) قانون ایران

۳۱. یکی از تفاوت های حقوق بین الملل خصوصی و حقوق خصوصی داخلی مربوط است به این دو رشته. (سراسری - ۷۷)

- (۱) منابع
- (۲) موضوع
- (۳) ضمانت اجرا
- (۴) مرجع رسیدگی به اختلافات

۳۲. قواعد حقوق بین الملل خصوصی در هر کشور ... (سراسری - ۷۷)

- (۱) به موجب قواعد و مقررات ناشی از روابط دولتهاست.
- (۲) به موجب تعهدات پذیرفته شده در عهدنامه بین المللی است.
- (۳) ناشی از مصوبات سازمان های بین المللی است.
- (۴) ناشی از قانون گذار داخلی هر کشور است.

۳۳. منبع اصلی تابعیت در هر کشور است. (سراسری - ۷۸)

- (۱) قواعد داخلی
- (۲) عهدنامه ها
- (۳) عرف داخلی
- (۴) رویه قضایی بین المللی

۳۴. تقدم و تأخر مسائل سه گانه حقوق بین الملل خصوصی به کدام ترتیب است؟ (سراسری - ۸۰)
- (۱) تابعیت، تعارض قوانین، وضع حقوقی خارجی
 - (۲) تعارض قوانین، تابعیت، وضع حقوقی خارجی
 - (۳) تابعیت، وضع حقوقی خارجی، تعارض قوانین
 - (۴) وضع حقوقی خارجی، تابعیت، تعارض قوانین
۳۵. وجه اشتراک حقوق بین الملل خصوصی و حقوق بین الملل عمومی در آن هاست. (سراسری - ۸۰)
- (۱) جنبه بین المللی
 - (۲) ضمانت اجرایی
 - (۳) منابع
 - (۴) موضوع
۳۶. وجه افتراق حقوق بین الملل خصوصی و حقوق خصوصی داخلی در است. (سراسری - ۸۱)
- (۱) ضمانت اجرایی و منابع
 - (۲) عنصر خارجی و ضمانت اجرایی
 - (۳) منابع و عنصر خارجی
 - (۴) منابع و مرجع رسیدگی به اختلافها
۳۷. وجوه افتراق حقوق بین الملل خصوصی و حقوق بین الملل عمومی در آن هاست (سراسری - ۸۰)
- (۱) موضوع و جنبه بین المللی
 - (۲) موضوع و ضمانت اجرایی
 - (۳) موضوع و منبع بین المللی
 - (۴) جنبه بین المللی و منبع بین المللی
۳۸. رابطه حقوق بین الملل خصوصی با حقوق بین الملل عمومی مانند رابطه با است. (سراسری - ۸۰)
- (۱) حقوق کیفری بین المللی - حقوق بین المللی کیفری
 - (۲) حقوق مالیه بین المللی - حقوق تجارت بین المللی
 - (۳) حقوق تجارت بین المللی - حقوق کیفری بین المللی
 - (۴) حقوق بین المللی کار - حقوق مالیه بین المللی
۳۹. رویه قضایی ملی، از منابع حقوق بین الملل است. (سراسری - ۸۱)
- (۱) عمومی
 - (۲) عمومی و خصوصی
 - (۳) خصوصی
 - (۴) کیفری
۴۰. قواعد تعارض قوانین (سراسری - ۸۴)
- (۱) جزء حقوق داخلی هستند.
 - (۲) مساله را مستقیماً حل نمی کنند.
 - (۳) به قوانین دیگر ارجاع نمی دهند.
 - (۴) دعاوی مطروحه را مستقیماً حل می کنند.
۴۱. موضوع تابعیت و وضع بیگانگان که امروز جزء موضوعات حقوق بین الملل خصوصی مورد بحث و بررسی قرار می گیرند، صرفاً (سراسری - ۸۶)
- (۱) خصوصی نبوده و به حقوق اساسی نیز ارتباط دارد.
 - (۲) خصوصی است و با رژیم های حقوقی دیگر ارتباطی ندارد.
 - (۳) خصوصی نبوده و به حقوق عمومی نیز ارتباط دارد.
 - (۴) خصوصی نبوده و به حقوق بین الملل عمومی و حقوق جزا نیز ارتباط دارد.
۴۲. حقوق بین الملل خصوصی (سراسری - ۸۸)
- (۱) شعبه ای از حقوق عمومی داخلی است.
 - (۲) شعبه ای از حقوق خصوصی داخلی است.
 - (۳) سبب بهتر فهمیدن حقوق داخلی می شود.
 - (۴) سبب بهتر فهمیدن حقوق بین الملل عمومی می شود.
۴۳. مقررات عهدنامه هایی که مطابق قانون اساسی بین دولت ایران و سایر دول منعقد می شود قانون است. (سراسری - ۸۸)
- (۱) معادل
 - (۲) مفسر
 - (۳) برتر از
 - (۴) در حکم
۴۴. وصول مالیات از اتباع بیگانه توسط دولت میزبان، موضوع است. (سراسری - ۸۹)
- (۱) حقوق بین الملل عمومی
 - (۲) حقوق عمومی بین المللی
 - (۳) حقوق بین الملل خصوصی
 - (۴) حقوق خصوصی بین المللی

۴۵. قواعد حقوق بین الملل خصوصی:

(آزاد - ۸۱)

- (۱) قسمتی از مجموعه قوانین داخلی هر کشور می باشد.
- (۲) قسمتی از قواعد حقوقی بین الملل عمومی می باشد.
- (۳) قسمتی جنبه بین المللی دارند و قسمتی جنبه داخلی
- (۴) مربوط به اشخاص بین المللی می باشند.

۴۶. در ارتباط با منابع حقوق بین الملل خصوصی ایران کدام یک از پاسخ های زیر صحیح تر هستند؟

(آزاد - ۸۱)

- (۱) عهدنامه هایی که ایران عضو آن است، قانون مدنی ایران، رویه قضایی ایران، رویه قضایی و داوری بین المللی
- (۲) عهدنامه های بین المللی، قانون مجازات اسلامی، قانون مسئولیت مدنی، عرف
- (۳) حقوق بین الملل عمومی، قانون کار ایران، قانون مدنی، عرف
- (۴) رویه قضایی یا داوری بین الملل، دکترین حقوقی، قوانین جزایی، قانون کار

۴۷. کدام گزینه صحیح است؟

(آزاد - ۸۲)

- (۱) قواعد حقوق بین الملل خصوصی برخلاف قواعد حقوق بین الملل عمومی منشأ صددرصد داخلی دارند.
- (۲) قواعد حقوق بین الملل خصوصی همانند قواعد حقوق بین الملل عمومی منشأ صددرصد خارجی دارند.
- (۳) قواعد حقوق بین الملل خصوصی هم منشأ خارجی و هم منشأ داخلی دارند.
- (۴) قواعد حقوق بین الملل خصوصی بین کشورهای مختلف مشترک می باشد.

۴۸. قواعد حقوق بین الملل خصوصی:

(آزاد - ۸۳)

- (۱) مجموعه ای است که همه کشورها آن ها را پذیرفته و اجرا می کنند.
- (۲) قواعدی داخلی و بین المللی است.
- (۳) همان قواعد حقوق بین الملل عمومی است.
- (۴) قواعدی است که قانون گذار داخلی آن ها را وضع می کند.

۴۹. منابع حقوق بین الملل خصوصی:

(آزاد - ۸۳)

- (۱) داخلی و بین المللی است.
- (۲) داخلی و منطقه ای است.
- (۳) منطقه ای و بین المللی است.
- (۴) فراملی است.

۵۰. یکی از منابع حقوق بین الملل خصوصی:

(آزاد - ۸۴)

- (۱) اشخاص هستند.
- (۲) روابط بین الملل می باشد.
- (۳) اسناد و قراردادهای اشخاص خصوصی می باشد.
- (۴) عهدنامه ها هستند.

۵۱. قواعد حقوق بین الملل خصوصی:

(آزاد - ۸۵)

- (۱) قواعد وضع شده توسط قوه قانون گذاری هر کشور است.
- (۲) قواعد وضع شده داخلی و حقوق بین الملل است.
- (۳) قواعد عهدنامه های بین المللی و رویه های قضایی است.
- (۴) شعبه ای از قواعد حقوق بین الملل عمومی است.

۵۲. کاپیتولاسیون یعنی:

(آزاد - ۸۵)

- (۱) حق قضاوت و اجرای مجازات دادن به دولت خارجی در قلمرو دولت داخلی
- (۲) حق اعمال سیاست های دولت های خارجی در قلمرو دولت داخلی
- (۳) حق استفاده از منابع طبیعی یک کشور را به خارجیان اعطا کردن
- (۴) حق استثمار و استعمار دولت های بیگانه در قلمرو دولت داخلی

۵۳. منابع داخلی حقوق بین‌الملل خصوصی در ایران:
- (۱) قانون و عرف است.
 - (۲) قانون، عرف، رویه قضایی و دکترین است.
 - (۳) قانون است.
 - (۴) عرف و رویه قضایی است.
- (آزاد - ۸۵)
۵۴. قواعد حقوق بین‌الملل خصوصی در نظام حقوقی ایران:
- (۱) داخلی هستند.
 - (۲) بین‌المللی هستند.
 - (۳) داخلی و بین‌المللی هستند.
 - (۴) عهدنامه‌ای هستند.
- (آزاد - ۸۷)
۵۵. چنانچه در رسیدگی به یک دعوای حقوق بین‌الملل خصوصی، دادگاه قاعده‌ای را در قوانین نیابد:
- (۱) دعوی را رد خواهد کرد.
 - (۲) از رویه قضایی استفاده خواهد کرد.
 - (۳) به دادگاه کشور خارجی ارجاع خواهد داد.
 - (۴) دعوی را به دیوان عالی کشور ارجاع خواهد داد.
- (آزاد - ۸۷)
۵۶. ذکر شرط «دولت‌های کامله الوداد» در عهدنامه‌های مربوط به حقوق اتباع بیگانه؛ یعنی:
- (۱) شرطی که بر اساس حقوق ذکر شده در عهدنامه به بیگانه اعطا خواهد شد.
 - (۲) بیگانه هیچ حق عهدنامه‌ای نخواهد داشت.
 - (۳) بیشترین حقوق را خواهد داشت.
 - (۴) هر حقی بیش از آنچه در این عهدنامه آمده به اتباع کشور دیگر داده شود و به اتباع کشور طرف این عهدنامه هم داده خواهد شد.
- (آزاد - ۸۷)

پاسخ سؤالات چهار گزینه‌ای فصل اول

۱. گزینه ۳)
اصطلاح حقوق بین‌الملل خصوصی را نخستین بار فولیکس به کار برد.
۲. گزینه ۱)
نی بوايه در تعريف حقوق بين‌الملل خصوصى عامل يا پديده مرز را مهمترين مشخصه مى‌داند.
۳. گزینه ۲)
در تعريف حقوق بين‌الملل خصوصى قيد روابط افراد آن را از حقوق بين‌الملل عمومى متمايز مى‌کند.
۴. گزینه ۳)
موانعى که در زندگى و روابط بين‌المللى اشخاص پديدار مى‌شود ناشى از پديده مرز است.
۵. گزینه ۴)
دووارى سومير عقیده دارد که حقوق بين‌الملل خصوصى شعبه‌اى از حقوق داخلى است.
۶. گزینه ۴)
مهمترين منبع تعارض قوانين رويه قضايى مى‌باشد.
۷. گزینه ۱)
مهمترين منبع داخلى حقوق بين‌الملل خصوصى، قانون است.
۸. گزینه ۳)
عرف بايد مسلم باشد تا يکى از منابع حقوق شمرده شود.
۹. گزینه ۴)
شروط تحقق عرف ۱-قديمى و مستمر باشد ۲-وجدان عمومى جنبه الزامى بودن آن را احساس کند.
۱۰. گزینه ۲)
مهمترين قراردادهای چندجانبه با هدف وحدت تعارض قوانين قراردادهای لاهه ۱۹۸۳ مى‌باشد. قراردادهای لاهه ۱۸۹۳ با هدف وحدت تعارض قوانين مى‌باشد.
۱۱. گزینه ۳)
دکترين که ممکن است داخلى يا بين‌المللى باشد به طور غير مستقيم در حقوق تأثير دارد.
۱۲. گزینه ۴)
رويه قضايى و عرف ملّى بيانگر منابع داخلى حقوق بين‌الملل خصوصى است.
۱۳. گزینه ۴)
حل مسائل نقل و انتقال اشيا از كشورى به كشور ديگر از فوايد عملى حقوق بين‌الملل خصوصى مى‌باشد و نه فوايد علمى.
۱۴. گزینه ۳)
موانعى که در روابط بين‌المللى اشخاص پيدا مى‌شود ناشى از مساله مرز مى‌باشد.
ر.ک دکتر محمد نصيرى، حقوق بين‌الملل خصوصى، ص ۱۳
۱۵. گزینه ۲)
ر.ک دکتر محمد نصيرى، حقوق بين‌الملل خصوصى، ص ۱۶
۱۶. گزینه ۱)
ر.ک همان کتاب ص ۱۶
۱۷. گزینه ۴)
ر.ک همان کتاب ص ۱۷
۱۸. گزینه ۱)
ر.ک حقوق بين‌الملل خصوصى، دکتر محمد نصيرى، ص ۱۴ البته دکتر محمد نصيرى برخلاف ني بوايه براى حقوق بين‌الملل خصوصى جنبه بين‌المللى قائل هستند.

۱۹. گزینه ۱)

حقوق بین‌الملل خصوصی رشته‌ای مستقل است و قواعد و احکام خاص خود را دارد و از امتزاج شعب دیگر حقوق به وجود نیامده است.

۲۰. گزینه ۱)

ر.ک همان کتاب ص ۱۸ الی ۲۴

۲۱. گزینه ۲)

از آنجا که عهدنامه‌ها، مقاوله‌نامه‌ها و قراردادهای بین‌المللی باید به تصویب مجلس شورای اسلامی برسد، با این توصیف می‌توان عهدنامه را منبع داخلی - بین‌المللی حقوق بین‌الملل خصوصی ایران دانست.

۲۲. گزینه ۴)

۲۳. گزینه ۱)

ر.ک دکتر محمد نصیری، حقوق بین‌الملل خصوصی، ص ۱۴

۲۴. گزینه ۴)

ر.ک همان کتاب، ص ۲۲ و ۲۳ و همچنین ر.ک دکتر محمود سلجوقی، بایسته‌های حقوق بین‌الملل خصوصی، ص ۳۳

۲۵. گزینه ۱)

ر.ک دکتر حسین صفایی، مباحثی از حقوق بین‌الملل خصوصی، ص ۳۹

۲۶. گزینه ۱)

ر.ک دکتر حسین صفایی، مباحثی از حقوق بین‌الملل خصوصی، ص ۴۳

۲۷. گزینه ۲)

ر.ک دکتر حسین صفایی، مباحثی از حقوق بین‌الملل خصوصی، ص ۴۰ و ۴۱ و دکتر محمد نصیری، ص ۱۸ الی ۲۱ و دکتر محمود سلجوقی، ص ۴۰ و ۴۱

۲۸. گزینه ۱)

تعارض قوانین، کاربرد مجموعه قواعدی است که با اعمال آن‌ها می‌توان قانون حاکم بر یک رابطه حقوقی موضوع حقوق بین‌الملل خصوصی را تشخیص داد. بی‌شک، تعارض قوانین - در معنای اصطلاحی - فقط در دعاوی حقوق خصوصی متضمن یک عنصر خارجی (حقوق بین‌الملل خصوصی) کاربرد دارد.

۲۹. گزینه ۳)

توصیف قضایی، تعیین ماهیت نهادهای حقوقی، تشخیص قانون حاکم بر آن‌ها و نخستین گام در حل قضایای حقوق بین‌الملل خصوصی است که کاربرد آن پس از تسلط به حقوق داخلی و سازمان‌های حقوقی آن امکان‌پذیر خواهد بود، بنابراین استفاده از توصیف، مستلزم فراگیری هر چه عمیق‌تر و دقیق‌تر حقوق داخلی می‌باشد و سبب بیشتر فهمیدن آن می‌شود.

۳۰. گزینه ۴)

قاضی ایرانی به محض مواجه شدن با یک موضوع حقوق بین‌الملل ناگزیر از تعیین ماهیت آن به موجب قانون ایران (به عنوان قانون مقر) و تشخیص قانون حاکم بر موضوع به وسیله قواعد حل تعارض کشور ایران می‌باشد.

۳۱. گزینه ۱)

حقوق بین‌الملل خصوصی و حقوق خصوصی داخلی از لحاظ موضوعات (روابط افراد)، ضمانت اجراها (قدرت و حاکمیت داخلی) و مرجع رسیدگی به اختلافات (دادگاه‌های داخلی) با هم مشابه‌اند و تنها وجه افتراق آن‌ها در منابع می‌باشد که در حقوق بین‌الملل خصوصی به منابع بین‌المللی هم استناد می‌شود.

۳۲. گزینه ۴)

حقوق بین‌الملل خصوصی انعکاسی از حقوق داخلی در عرصه بین‌المللی می‌باشد که مقررات آن توسط قانون‌گذار داخلی کشورها به تصویب می‌رسد.

۳۳. گزینه ۱)

تابعیت از مسائل سیاسی و مرتبط با مصالح ملی کشورها است و همچون سایر موضوعات حقوق بین‌الملل خصوصی از مقررات داخلی کشورها پیروی می‌کند.

۳۴. گزینه ۳)

تابعیت، موجب تمایز بیگانگان از اتباع داخله می‌شود، در چنین وضعیتی، تبیین وضع حقوقی خارجی‌ان ضرورت دارد، پس از مشخص نمودن حقوق خارجی‌ان، ممکن است بین حقوق و قوانین حاکم بر حقوق آن‌ها تعارض حادث شود.

۳۵. گزینه ۱)

حقوق بین‌الملل خصوصی و حقوق بین‌الملل عمومی هر دو جنبه بین‌المللی دارند.

۳۶. گزینه ۳)

حقوق بین‌الملل خصوصی از لحاظ منابع و داشتن عنصر خارجی در دعوا با حقوق داخلی متفاوت است.

۳۷. گزینه ۲)

حقوق بین‌الملل عمومی و خصوصی از لحاظ موضوعات و ضمانت اجراها با هم تفاوت دارند.

۳۸. گزینه ۱)

حقوق کیفری بین‌المللی، انعکاس و اعمال قوانین کیفری داخلی در عرصه بین‌المللی است، حال آن‌که حقوق بین‌المللی کیفری، ناظر به قواعد کیفری بین‌المللی بین کشورها است، چنین رابطه‌ای بین حقوق بین‌المللی خصوصی و حقوق بین‌الملل عمومی نیز وجود دارد.

۳۹. گزینه ۳)

با توجه به ماده ۳۸ اساسنامه دیوان بین‌المللی دادگستری که موازین حقوق بین‌الملل عمومی را بر شمرده است، رویه قضایی ملی از منابع حقوق بین‌الملل عمومی نیست. حال آن‌که همین تصمیمات از منابع اصلی حقوق بین‌الملل خصوصی محسوب می‌شوند.

۴۰. گزینه ۲)

قواعد حل تعارض قوانین قواعدی است که تنها به تعیین قانونی که باید بر موضوع معینی حکومت نماید اکتفا می‌کند و مساله مطروحه را مستقیماً حل نمی‌کند.

۴۱. گزینه ۳)

تابعیت را دولت یا کشور به شخص اعطا می‌کند.

۴۲. گزینه ۳)

حقوق بین‌الملل خصوصی شیعه‌ای از حقوق خصوصی داخلی است.

۴۳. گزینه ۴)

به مستند ماده ۹ قانون مدنی، مقررات عهدنامه‌هایی که مطابق قانون اساسی بین دولت ایران و سایر دول منعقد می‌شود در حکم قانون است.

۴۴. گزینه ۲)

وصول مالیات از اتباع بیگانه توسط دولت میزبان موضوع حقوق عمومی بین‌الملل است.

۴۵. گزینه ۳)

حقوق بین‌الملل خصوصی، دارای منابع داخلی و منابع بین‌المللی است و همین امر نیز به بعضی اختلافات علمای این رشته دامن می‌زند، به طوری که طرفداران نظریه جهانی و عام شدن حقوق بین‌الملل خصوصی (universalistes) منابع بین‌المللی را مهم‌تر می‌دانند و طرفداران نظریه ملی و خاص حقوق بین‌الملل خصوصی (particularistes) با غیر ممکن دانستن وحدت قواعد این رشته از حقوق، بر اهمیت منابع داخلی تأکید می‌ورزند.

۴۶. گزینه ۱)

با توجه به اهمیت منابع حقوق بین‌الملل خصوصی، ترتیب رعایت شده در گزینه یک صحیح می‌باشد.

۴۷. گزینه ۳)

قواعد حقوق بین‌الملل خصوصی هم منشا خارجی و هم منشا داخلی دارند.

۴۸. گزینه ۴)

حقوق بین‌الملل خصوصی از جمله حقوق موضوعه است که همان طوری که مقررات حقوق داخلی وضع و به مرحله اجرا در می‌آیند، قواعد حقوق بین‌الملل خصوصی را هم قوه حاکمه هر دولتی مستقلاً تعیین و اجرا می‌کند.

۴۹. گزینه (۱)

حقوق بین‌الملل خصوصی هم از منابع داخلی و هم منابع بین‌المللی سرچشمه می‌گیرد.

۵۰. گزینه (۴)

منابع حقوق بین‌الملل خصوصی دو دسته هستند: یک دسته داخلی هستند مثل قانون و رویه قضایی و یک دسته منابع بین‌المللی مثل عهدنامه‌ها و عرف بین‌المللی.

۵۱. گزینه (۱)

حقوق بین‌الملل خصوصی از جمله حقوق موضوعه است و همان طوری که مقررات داخلی وضع و به مرحله اجرا می‌رسند، قواعد حقوق بین‌الملل خصوصی را هم قوه حاکمه هر دولتی مستقلاً معین می‌کند.

۵۲. گزینه (۱)

کاپیتولاسیون در معنی اصطلاحی، از معاهداتی است که به موجب آن دولتی در کشور خارجی از بعضی از حقوق حاکمیت که اهم آن حق قضاوت و اجرای مجازات است بهره‌مند می‌شود به طوری که اتباع آن دولت از پاره‌ای از حقوق و مزایا به طور اختصاصی استفاده می‌کنند.

۵۳. گزینه (۳)

۵۴. گزینه (۱)

قواعد حقوق بین‌الملل خصوصی داخلی هستند؛ زیرا:

- ۱- ناظر بر روابط افراد هستند و هر دولتی این اختیار را دارد که قاعده‌های آن را به طور جداگانه در قلمرو خود تنظیم کند.
 - ۲- مرجع صالح برای رسیدگی به دعاوی مربوط به آن مراجع قضایی داخلی است.
 - ۳- ضمانت اجرای قواعد آن نیز دادگاه‌ها و قوانین داخلی می‌باشد.
- البته برخی قواعد بین‌المللی همچون کنوانسیون‌های بین‌المللی نیز در این عرصه مطرح می‌باشند، که با طی کردن مراحل تصویب داخلی، به صورت (در حکم) قوانین داخلی درآمده‌اند.

۵۵. گزینه (۱)

در مواردی که قضیه به حقوق کشوری مربوط است که در آن در خصوص مورد مزبور حکمی یافت نمی‌شود، یا اگر هست مغشوش و غیر قابل استناد است قاضی ناگزیر است در وهله نخست به یاری اصحاب دعوی کوشش کند و اصل قضیه را از حقوق همان کشور استخراج کند و اگر در این راه به هر سبب توفیق نیابد بر حسب یک نظر که در حقوق آمریکا نیز دارای سابقه است، می‌تواند دعوی را به عنوان آن که مدلل نیست رد کند و «بر حسب نظر دیگر قانون محل دادگاه» را درباره آن به موقع اجرا گذارد. این نظر اخیر در رویه قضایی ایران و فرانسه پذیرفته شده است.

۵۶. گزینه (۴)

این شرط به معنای تعهد یک دولت است در برابر دولت دیگر، دایر بر شناخت در اکثر حقوق، در زمینه‌ای معین که آن دولت برای اتباع دولت‌های ثالث پیش از آن شناخته یا پس از آن خواهد شناخت، برای اتباع آن دولت. محل پیش‌بینی این شرط، بر حسب معمول، در عهدنامه‌های دوستی تجاری یا گمرکی است.

فصل دوم

تابعیت

عناوین اصلی

- ❖ تعریف، اصول و مبانی تابعیت
- ❖ علل و موارد بی تابعیتی
- ❖ تابعیت مضاعف و علل بروز آن
- ❖ سه اصل بین المللی راهنما
- ❖ تابعیت های اصلی و اکتسابی
- ❖ برخی از اصول تابعیت ایران در قانون اساسی
- ❖ جمهوری اسلامی ایران
- ❖ شرایط تحصیل و پذیرش تابعیت ایران
- ❖ سلب تابعیت ایران

فصل دوم

تابعیت

مقدمه:

تابعیت و اقامتگاه دو عامل تقسیم جغرافیایی اشخاص، در جامعه بین‌المللی میان دولت‌ها می‌باشند. در تابعیت به لحاظ اینکه جمعیت تأسیس کننده دولت را اتباع تشکیل می‌دهند و در اقامتگاه به لحاظ آنکه جا و مکان شخص در سرزمین متعلق به دولت واقع می‌باشد، با جدا بودن این دو مفهوم از یکدیگر ممکن است اقامتگاه شخص در خارج از قلمرو دولت متبوع او واقع شده باشد، در این حالت این موقعیت برای وی پیش می‌آید که او از حیث تابعیت به یک دولت و از حیث اقامتگاه به دولتی دیگر وابسته باشد، بدون اینکه این وابستگی دو جانبه در اعتبار تابعیت یا اقامتگاه او خللی وارد سازد. وجود اینگونه ارتباط با دولت بر اثر تابعیت و اقامتگاه سبب گردیده این دو مفهوم به عنوان دو عامل تقسیم جغرافیایی اشخاص میان دولت‌ها در جامعه بین‌المللی شناخته شوند.

تعریف تابعیت

تابعیت عبارت است از یک رابطه سیاسی، حقوقی و معنوی که فردی را به دولتی معین مرتبط می‌سازد. مهمترین خصلت تابعیت، خصلت سیاسی و داخلی بودن آن می‌باشد. تابعیت یک رابطه سیاسی است زیرا که ناشی از قدرت و حاکمیت دولتی است که فردی را از خودش می‌داند. تابعیت یک رابطه حقوقی است زیرا دارای اثرات حقوقی، در نظام بین‌المللی و در نظام داخلی می‌باشد. در نظام بین‌المللی اتباع یک کشور از حمایت سیاسی دولت خود برخوردارند. در نظام داخلی نیز تبعه از طرفی دارای حقوق سیاسی مثل حق رأی می‌باشد و از طرف دیگر از کلیه حقوقی که توسط قوانین مدنی و تجاری وضع شده برخوردار می‌باشد.

تابعیت یک رابطه معنوی است زیرا اتباع یک کشور را از نظر هدفها و عادات و رسوم مشترکی که دارند به یک دولت پیوند می‌دهد و ارتباطی به زمان و مکانی مشخص ندارد.

تعریف ملت

لفظ ملت در زبان فارسی در چند معنی نزدیک به هم به کار رفته است. ملت در معنای مذهب و مترداف آن بوده و در معنای امت و یا در سطح محدودتر استعمال شده است. همچنین معادل واژه ناسیون در زبان فرانسه است. در نهایت لفظ ملت به مجموع کسانی اطلاق می‌شود که در یک سرزمین زیر حاکمیت یک دولت گردهم آمده‌اند و آن دولت به نمایندگی آن‌ها در جامعه بین‌المللی شناخته می‌شود و این کسان از اتباع آن دولت به شمار می‌آیند.

متمایز بودن تابعیت از ملیت

لفظ تابعیت در حقوق ایران در یکی دو قرن اخیر رایج شده این لفظ معادل لفظ فرانسوی ناسیونالیته که آن را ملیت نیز ترجمه کرده اند، برگزیده شده است. ملیت مصدر صناعی از لفظ ملت است. مردا از ملت، آن‌گونه که درباره ملت ایران در اصل ۱۹ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران به آن اشاره شده، همه مردم یک سرزمین از هر ((قوم قبيله ای)) قطع نظر از ((رنگ، نژاد، زبان و

مانند اینها)) می‌باشد. رواج اصطلاح تابعیت به جای ملیت در حقوق ایران ناشی از عمل قانونگذار بود است، در ادبیات حقوقی ایران اصطلاح تابعیت دارای ارزش حقوقی و سیاسی و اصطلاح ملیت دارای ارزش جامعه‌شناسی می‌باشد. به عبارت دیگر اگر رابطه فرد با ملت در مفهوم سیاسی آن مطرح باشد اصطلاح تابعیت و هر جا مساله تعلق فرد به ملت در مفهوم جامعه‌شناسی آن در میان باشد در اصطلاح ملیت به کار برده می‌شود.

شرایط تحقق تابعیت

تابعیت محقق نمی‌شود مگر مابین یک فرد و یک دولت. (شخصیت حقوق عمومی که سایر دول متمدن جهان آن را به رسمیت بشناسد) بنابراین شرط اول آنست که دولتی وجود داشته باشد. شرط دوم آنکه تبعه‌ای موجود باشد. از آنجاکه رابطه بین تبعه و دولت، سیاسی است پس تنها عامل و مشخص و اعطاءکننده تابعیت، دولت است. اثبات وجود رابطه تابعیت میان فرد و دولتی معین بر پایه قانونگذاری همان دولت است.

عناصر رابطه تابعیت

طرفین رابطه تابعیت: در رابطه تابعیت، مانند هر رابطه حقوقی دیگر، دو طرف دیده می‌شوند: یک طرف آنکه تبعه است، طرف دیگر دولتی که ان شخص از اتباع او به شمار می‌آید.

الف- شخص دارنده تابعیت: به لحاظ آنکه همه کس چه در حقوق داخلی (ماده ۹۵۸ ق.م) ایران و چه در حقوق بین‌المللی از حق تمتع بهره‌مند است. هر کس در هر سن و وضعیتی این شایستگی را دارا می‌باشد که دارای تابعیتی باشد. حق تمتع در برخی از انواع حقوق در حقوق هر کشور بسته به داشتن تابعیت آن کشور است. در کنار تابعیت اشخاص، درباره برخی از انواع اموال منقول که دارای قوه محرک می‌باشند، مانند کشتیها اعم از شناورهای موتوری متحرک در رودخانه‌های داخلی یا کشتیهای بحر پیما و هواپیماها، در قوانین کشورها فرض تابعیت می‌شود.

ب- دولت دهنده تابعیت: دولتی می‌تواند دهنده تابعیت باشد که بر ان تعریف دولت، بدان گونه که در حقوق بین‌الملل عمومی از آن تعریف می‌گردد صادق باشد. هر دولت به عنوان یکی از اشخاص حقوق بین‌الملل عمومی از شخصیت حقوقی در آن جامعه بهره‌مند می‌شود. در کشورهای مرکب از ایالت‌های خودمختار، مانند کشورهای سوئیس و ایالات متحده آمریکا، تابعیت افراد نسبت به دولت مرکزی سنجیده می‌شود. چنانکه شناخت این‌گونه دولت‌ها در جامعه بین‌المللی نسبت به دولت مرکزی به عمل می‌آید.

اصول و مبانی تابعیت:

- ۱- **اصل لزوم تابعیت:** هر فردی بایستی تابعیتی داشته باشد.
 - ۲- **اصل وحدت تابعیت:** هیچ فردی نباید بیش از یک تابعیت داشته باشد.
 - ۳- **اصل تغییرپذیری تابعیت:** تابعیت یک امر همیشگی نیست و امکان تغییر آن وجود دارد.
- علیرغم اصول لزوم تابعیت و وحدت تابعیت گاهی اشخاصی یافت می‌شوند که بدون تابعیت هستند یا دارای دو تابعیت می‌باشند. این موضوع تحت عنوان تعارض تابعیت می‌باشد که بی‌تابعیتی نتیجه تعارض منفی و تابعیت مضاعف نتیجه تعارض مثبت قوانین می‌باشد.

الف) علل و موارد بی‌تابعیتی (Apatide)

۱- **مجازات:** به این معنی که شخص در اثر اجرای مجازات یا به عنوان مجازات تابعیت خود را از دست می‌دهد در حالی که به تابعیت کشور دیگر درنیامده است. سلب تابعیت به عنوان مجازات در صورتی که تابعیت اصلی باشد مورد انتقاد است لیکن در صورتی که تابعیت اکتسابی و اعطایی باشد، با اصل حاکمیت و اقتدار دولتها قائل تفسیر و توجیه می‌باشد. بنابراین سلب تابعیت به عنوان مجازات فقط هنگامی پذیرفته می‌شود که از تابعیت اکتسابی بوده و زمانی پس از تولد به علّتی برای شخص حاصل شده باشد.

۲- **در اثر پناهندگی و مهاجرت:** در اثر پناهندگی و مهاجرت ممکن است شخصی که تابعیت مبدأ خود را از دست داده است به تابعیت دولت جدیدی نیز درنیامده باشد در نتیجه بدون تابعیت بماند مانند روسهای سفید که پس از انقلاب روسیه به کشورهای

خارجی پناه بردند و دولت جدید روسیه آنها را تبعه خود نمی‌شناخت و سایر دولتها هم ایشان را به تابعیت خود نمی‌پذیرفتند.

۳- **در اثر قانون خاص:** بی‌تابعیتی ممکن است صرفاً در اثر اختلاف قوانین کشورهای مختلف هنگام تولد برای طفل ایجاد شود مثلاً هرگاه طفلی در ایران از پدر و مادر خارجی متولد شود و قانون دولت متبوع اولیای طفل اصل خاک را پذیرفته باشد این طفل از هنگام تولد بدون تابعیت خواهد بود.

۴- **در اثر تغییر:** ممکن است شخص پس از ترک تابعیت یک کشور اقدام به تحصیل تابعیت کشور جدید نماید و بدین ترتیب بی‌تابعیت شود.

از اصل لزوم تابعیت دو نتیجه حاصل می‌شود که عبارتند از:

۱- هر فردی به محض تولد بایستی تبعه دولت معینی باشد.

۲- هیچ فردی نمی‌تواند ترک تابعیت کند بدون آنکه تابعیت دولت دیگری را بپذیرد.

ب) تابعیت مضاعف

هنگامی که دو دولت تابعیت خود را به یک فرد اعطا می‌کنند، از یک طرف هر یک از دو دولت از این شخص انتظار انجام تکالیفی که قانون به عهده او واگذار کرده است، دارد و از طرف دیگر هر یک از دو دولت حق حمایت سیاسی از این شخص را برای خود می‌شناسد و در نتیجه اشکالاتی در سطح بین‌المللی ایجاد می‌گردد.

مشکل تابعین مضاعف بیشتر به علت اختلاف روشهای پذیرفته شده برای تابعیت می‌باشد. زیرا اختلاف منافع دولتها، باعث می‌شود که هر دولتی به مقتضای موقعیت اجتماعی و اقتصادی خود یکی از روشهای اعمال تابعیت (خاک، خون یا مختلط) را انتخاب کند و در نتیجه ممکن است تابعیت مضاعف ایجاد شود. مثلاً بند ۲ ماده ۹۷۶ قانون مدنی ایران، فرزند هر پدر ایرانی را اعم از اینکه در ایران متولد شده باشد یا در خارجه، ایرانی می‌داند. حال اگر این طفل در کشوری به دنیا آمده باشد که روش خاک را پذیرفته است مانند آمریکا، در این صورت از طرفی تابع دولت آمریکا شمرده می‌شود و از طرفی تابع دولت ایران. در نتیجه این طفل دارای تابعیت مضاعف می‌گردد.

علل بروز تابعیت مضاعف

۱- **اختلاف طرز تفکر دولتها راجع به تحصیل تابعیت؛** مهمترین مورد تابعیت مضاعف ناشی از اختلاف طرز تفکر دولتها راجع به طرق تحصیل تابعیت است البته اگر کشورها یک سیستم مشخص (اعم از خاک، خون) را اعمال می‌کردند، فروض زیادی برای پیدایش تابعیت مضاعف نبود ولی از آنجایی که هر دولتی بر وفق مصالح خود، ترتیبی اتخاذ می‌کند و دولتها عموماً به یک سیستم و به یک نحو عمل نمی‌کنند به ناچار تابعیت مضاعف ایجاد می‌شود.

طبق بند ۴ ماده ۹۷۶ ق.م. «کسانی که در ایران، از پدر و مادر خارجی یا از پدر و مادری که یکی از آنها در ایران متولد شده به وجود آمده‌اند، ایرانی محسوب می‌شوند» (روش خاک). حال اگر پدر و مادر خارجی از اتباع مملکتی باشند که روش خون را اعمال می‌کند مانند فرانسه، در این صورت چنین طفلی از طرفی دارای تابعیت فرانسه می‌باشد و از طرف دیگر دارای تابعیت ایران است. بنابراین ملاحظه می‌شود که در اثر اختلاف طرز تفکر دولتها در مورد تابعیت و انتخاب یکی از دو روش خاک یا خون، شخص ممکن است از ابتدای تولد دارای دو تابعیت گردد و این تابعیت مضاعف برای او ایجاد اشکالاتی از جمله انجام خدمت نظام در هر دو کشور باشد.

۲- **مورد دوم عبارت است از اینکه شخص با حفظ تابعیت قدیمش تابعیت جدیدی به دست آورد.**

مثال: بند ۲ ماده ۲۵ قانون دلبروک آلمان که اکنون نسخ شده است، مقرر می‌داشت: "کسی که قبل از تحصیل تابعیت خارجی از مقام صلاحیتدار کشور محل تولدش، اجازه کتبی برای حفظ تابعیت خود می‌گیرد تابعیت آلمانی خود را از دست نمی‌دهند". قانون دلبروک صریحاً اجازه می‌داد که اتباع آلمانی با حفظ تابعیت آلمان تابعیت خارجی تحصیل نمایند. این قانون بعدها موجب نگرانی سایر دولتها شد و بالاخره طبق معاهده صلح ورسای، آلمان مجبور به لغو این قانون گردید.

۳- **ازدواج:** در اثر عقد ازدواج بین زن و مردی که دارای تابعیتهای جداگانه هستند زن دارای تابعیت مضاعف می‌شود و علت آن است که اغلب در قوانین کشورها مقرر شده زنی بیگانه که با مردی از اتباع داخله ازدواج نماید به تابعیت کشور متبوع شوهر در

می‌آید. بنابراین هرگاه مملکت متبوعه زن تابعیت اصلی را برای او حفظ کند چنین زنی دارای دو تابعیت می‌شود. چنانچه در صورت ازدواج یک زن فرانسوی با مرد ایرانی، زن از یک طرف طبق بند ۶ ماده ۹۷۶ قانون مدنی، ایرانی محسوب می‌شود و از طرف دیگر مقررات قانون تابعیت فرانسه، اصولاً تابعیت فرانسه را برایش محفوظ می‌دارد.

راههای جلوگیری از تابعیت مضاعف

برای جلوگیری از به وجود آمدن تابعیت مضاعف بهترین راه این است که هر کشوری قوانین مربوط به تابعیت خود را طوری تنظیم کند که هیچکس نتواند تابعیت جدیدی کسب نماید، مگر اینکه مسلم شود تابعیت قبلی خود را از دست داده است.

برای رسیدن به این مقصود از دو راه ممکن است عمل شود:

- ۱- کشور متبوع اولیه ترک تابعیت شخص را بسیار ساده و بدون قید و شرط بپذیرد.
 - ۲- کشور ثانوی که شخص در نظر دارد تابعیت آن را تحصیل نماید، یکی از شرایط تحصیل تابعیت خود را ترک تابعیت قبلی بداند.
- تابعیت مبدأ یا اصلی:** تابعیت مبدأ یا تابعیت اصلی تابعیتی است که از ابتدای تولد به طریقی بر طفل تحمیل می‌شود.

روشهای مختلف تابعیت مبدأ

تابعیت مبدأ مبتنی بر دو روش است:

۱- روش خون یا نسبی (jus sanguinis)

۲- روش خاک (jus soil)

در روش خون تابعیت از طریق نسب و به سبب تعلق به خانواده به طفل تحمیل می‌شود مثلاً طفل متولد از پدر ایرانی در هر کجای دنیا که متولد می‌شود ایرانی محسوب می‌شود.

در روش خاک تابعیت از روی محل تولد و به سبب تعلق به سرزمین، به طفل تحمیل می‌شود. پس طفل متولد در یک کشور معین، تابعیت آن دولت را خواهد داشت.

مقایسه بین دو سیستم تابعیت

اینکه اجرای کدامیک از سیستمها بهتر است، جواب قاطع و یک طرفی ندارد، زیرا در این موضوع یک حقیقت مطلق نیست. بلکه حقایق نسبی وجود دارد که برحسب کشورهای مختلف، متفاوت است. این خود یک مساله ملی است و بایستی هر کشوری به اقتضاء وضع جغرافیایی و وضع سکنه اثر آن را حل کند. البته با اعمال سیستم خاک، قاعده‌ای که برحسب آن، هر کس به محض تولد بایستی تبعه دولت معینی باشد رعایت شده است در صورتی که سیستم خون، با تمام محاسن و فوائدش این منظور را تأمین نمی‌کند و باعث وجود بی‌تابعیتی می‌شود. بنابراین برای اینکه از یک طرف موارد بی‌تابعیتی زیاد نشود و از طرف دیگر تمامیت ملی در مقابل اختلاط نژاد حفظ گردد، کشورها عموماً سیستم خاک و سیستم خون هر دو را پذیرفته‌اند. این طریقه‌ای است که قانون ایران آن را هم اتخاذ کرده است.

دلایل طرفداران سیستم خون:

۱- **مصلحت کشورهای پرجمعیت و مهاجر فرست:** چون کثرت تبعه برای دولتی در زمان صلح، باعث قدرت سیاسی و اقتصادی و در هنگام جنگ موجب قدرت نظامی می‌شود، بنابراین مصلحت کشورهایی که تبعه زیاد دارند و وسعت خاک آنها متناسب با سکنه نمی‌شود و اجباراً افراد آنها را برای تلاش زندگی و یافتن کار به کشورهای دیگر مهاجرت می‌کنند در این است که سیستم خون را اجرا نماید تا اینکه اهالی کشور را هر کجا باشند، تبعه خود بدانند.

۲- **دلایل ملی یا نژادی:** گفته می‌شود اعمال سیستم خون بهترین وسیله رعایت تأثیرات نژادی و در نتیجه ضامن علاقه‌مندی به کشور است. انسان مخلوط محیطی است که در آنجا زندگی می‌کند. او ساخته آب و هوا و تربیت است، علاقه‌مندی به کشور با خون او آمیخته شده و از آن راه، به اطفال سرایت می‌کند.

۳- **دلایل احساساتی:** سیستم خون برای افزایش اعتبار و حیثیت دولتی بسیار مفید است. زیرا اسم آن کشور بیشتر بر سر زبانها می‌افتد و کثرت تبعه و داشتن افرادی در خارج از کشور باعث نفوذ سیاسی و معنوی می‌شود.